

ПРОЦЕС ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ, ЕТАПИ, РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття присвячена проблемі розширення Європейського Союзу на Схід. Наведений у ньому матеріал дозволяє уточнити наші уявлення про процес інтеграції країн ЦСЄ у ЄС. У ньому висвітлюються історичні передумови, основні етапи та результати процесу інтеграції країн Східної Європи до Європейського Союзу.

Ключові слова: Європейський Союз, інтеграція, етапи

Дефеніція “Східна Європа” – чистото політична. Вона широко застосовувалась у радянські і зарубіжній літературі, особливо стосовно до періоду після Другої світової війни. Зараз на ряду з нею активно вживається дефініція “Центрально-Східна Європа”.

Закінчення “холодної війни”, революції 1989р. у країнах Центральної і Південно-Східної Європи, криза соціалізму як суспільного ладу і міжнародної системи та його крах, розпад Радянського Союзу, розвал Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) і припинення функціонування Організації Варшавського Договору (ОВД), виведення радянських військ із країн ЦСЄ, втрата Росією як спадкоємниці СРСР всіх позицій у регіоні обумовили докорінну зміну геополітичної ситуації у Європі, швидку переорієнтацію ЦСЄ на стабільний Європейський Союз.

Інтеграції країн ЦСЄ з ЄС передував тривалий непростий і дуже насичений підготовчий період, упродовж якого вони виконали жорсткі вимоги, які пред’являються для всіх кандидатів на вступ до ЄС: політичної і соціально – економічної трансформації - створення ринкової економіки, заснованої на приватній власності, переходу від авторитаризму до парламентської демократії і правової держави - модифікації їх суспільно – економічних систем, підтягування до правових норм, визначених документами ЄС.

Інтерес до ЄС виник у країнах ЦСЄ ще в соціалістичну добу. Великі сподівання покладались на зближення Європейського економічного співтовариства (“Спільного ринку”) - об’єднання шести західноєвропейських країн – ФРН, Франції, Італії, Бельгії, Голландії і Люксембурга, що утворилося у результаті підписання Римського договору 25 березня 1957р., і РЕВ. Для цього були певні підстави.

Справа в тому, що “Спільний ринок”, на думку дослідників проблеми, з самого початку у своїй діяльності намагався “мати вплив на країни Східної Європи”. Прагнення “втягнути” Східну Європу у “Спільний ринок” акумулювалось в одному із двох напрямів у його діяльності (інший напрям полягав у торговій дискримінації цих країн). “Спільний ринок” при цьому переслідував не тільки певні економічні, але й далекосяжні політичні плани, які, однак, здійснити в умовах “холодної війни” було просто неможливо. Будь-які прояви “втечі на Захід” жорстко присікались керівництвом СРСР і Політбюро ЦК КПРС погрозами втручання у внутрішні справи країн (Польща, початок 80 –х рр. минулого ст.), прямою інтервенцією (Чехословаччина під час “Празької весни” 1968р.), і кривавим придушенням антиолітарних рухів (НДР, 1953р.; Угорщина, 1956р.). Проте економічне співробітництво між двома інтеграційними об’єднаннями не припинялось, а в період процесу розрядки міжнародної напруженості, квінтесенцією якої було підписання у 1975р.у Гельсінкі (Фінляндія) Заключного Акта НБСЄ (Наради з безпеки і співробітництва в Європі), розвиток економічних стосунків держав двох систем знаходився на піднесенні. У 1972р. радянський лідер Л.І. Брежнєв поставив питання про контакти між РЕВ і “Спільним ринком”. У серпні 1973р. у

Копенгагені відбулася перша неофіційна зустріч між представниками РЕВ і ЄЕС. Сторони зуміли досягти принципової згоди на можливість почати переговори. У травні 1974р. знову було підтверджено згоду “Спільного ринку” на ведення переговорів. 16 вересня 1974р. РЕВ направила запрошення голові комітету “Спільного ринку” нанести офіційний візит для обговорення питань встановлення відносин між двома організаціями. Переговори розглядались в ЄЕС як важлива подія, що мала сприяти виясненню позицій сторін.

У кінці 70-х рр. модель “соціалістичного поділу праці” уже не забезпечувала розширення взаємної торгівлі країн-членів РЕВ - період відносно стабільного розвитку ЦСЄ минав. Виянилось, що органічні недоліки неринкової моделі господарювання перешкоджають прискореному переведенню економік країн РЕВ на інтенсивний шлях розвитку. СРСР уже не міг по – старому виконувати роль поставщика палива і сировини на компенсаційній основі. Не збільшення фізичних обсягів і взаємних поставок, а розрахунок за світовими цінами став основою зростаючої динаміки зовнішньоторгового обороту [13, с. 295].

У всіх країнах РЕВ наростали економічні і соціальні труднощі. Діяльність РЕВ піддавалась гострій критиці. У листопаді 1985р. у Москві керівники соціалістичних країн, обговорюючи проблеми економічного співробітництва, змушені були визнати, “що попередні форми співробітництва себе вичерпали” [3, с. 316]. М.С. Горбачов зокрема відмітив “... товарообіг між країнами РЕВ в останні роки росте повільніше, ніж внутрішній продукт, тоді як у Західній Європі все навпаки” [3, с. 316].

Критичне осмислення діяльності РЕВ на вищому партійному і державному рівні країн - учасниць сприяло подоланню останніх перешкод на шляху зближення і співробітництва Європейського Економічного Співтовариства і Ради Економічної Взаємодопомоги. Офіційно ЄЕС і РЕВ визнали один одного, підписавши спільну Декларацію 29 червня 1988р. Однак перспектива розвитку стосунків між двома інтеграційними об'єднаннями волею історії була начисто перекреслена – краху зазнала соціалістична система. Але життєздатними виявились рекомендації Американської асамблеї Фонду Форда, зроблені ще в кінці квітня 1967р. при обговоренні проблем американської політики, можливого “створення європейської або атлантичної асоціації, в рамках якої могли би існувати і держави Східної Європи” [18, р. 8], або (за іншою рекомендацією) “створення великого політичного союзу, у якому Східна Європа зуміла би знайти для себе підходяще місце” [18, р. 187].

Із поваленням Берлінського муру 9 листопада 1989р., яке символізує закінчення “холодної війни”, і крахом соціалістичного табору для країн ЦСЄ, обтяжених невиліковними проблемами своїх планових економік, склались сприятливі міжнародні умови для “повернення у Європу”. Першою серед претендентів на інтеграцію у ЄС була Угорщина. Вона ще у 1973р. вступила в ГААТ і отримала режим найбільшого сприяння у торгівлі з країнами-членами цієї організації, що допомагало вирішувати проблеми угорської економіки. У 1982р. Угорщина вступила в МВФ і уклала з ним чотири угоди про отримання кредитів на відносно пільгових умовах. У 1982р. вона вступила у Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР). До середини 1987р. країна отримала від цієї організації цільові кредити на суму до 1,2 млрд дол. [9, с. 62-63]. У 1980 -1987рр. в Угорщині існували три банки з участю іноземного капіталу – Центральноевропейський міжнародний банк, “Сітібанк Будапешт” і “Унікбанк” [9, с. 50]. У 1987-1989рр. т. б. ще перед початком зміни ладу, в Угорщині був прийнятий пакет економічних законів, а також поправки до Конституції, які сприяли переходу до ринкової економіки і демократизації політичної системи [4, с. 46]. У 1986 р. експерти Угорщини та ЄС вели переговори з метою укладення торговельної угоди. На засіданні 25 липня 1988р. Рада Міністрів ЄС значно розширила мандат для переговорів. У серпні

1988р. було встановлено дипломатичні відносини між Будапештом і Брюсселем. 26 вересня 1988р. Угорщина підписала угоду про торговельне та економічне співробітництво з Співтовариством. Євросоюз надав Угорщині режим найбільшого сприяння у торгівлі згідно з правилами ГААТ. Починаючи з жовтня 1988р., ЄС уклав угоди про торгівлю і співпрацю з більшістю країн Центральної та Східної Європи.

У серпні 1990р. Європейська Рада схвалила пропозицію Великої Британії про укладення Європейського економічного співтовариства “Європейських угод”, які стали правовою основою асоціації з країнами Центральної і Східної Європи. Офіційні переговори про асоціацію розпочалися 20 грудня 1990р. Перші угоди про асоціацію Євросоюз підписав 16 грудня 1991р. з Угорщиною, Польщею і Чехословаччиною, які найбільше відповідали її вимогам; 22 грудня 1992р. – з Болгарією і Румунією; після майже чотирирічної підготовки 10 червня 1996р. – зі Словенією.

На засіданні Європейської ради у Копенгагені 21-22 червня 1993р. лідери країн ЄС прийняла рішення про можливе прийняття асоційованих країн ЦСЄ в якості рівноправних членів ЄС. Вперше були сформульовані основні критерії вступу країн ЦСЄ до ЄС. “Копенгагенські критерії” передбачали стабільність демократичних інститутів, наявність ринкової економіки, можливість країн ЦСЄ витримати конкуренцію в ЄС. Вони стали основою стратегії підготовки країн-асоційованих членів до майбутнього приєднання до ЄС. На початку 1994р. на засіданні Ради Асоціації ЄС було запропоновано країнам - претендентам подати офіційні заяви з проханням прийняти їх у члени ЄС. Офіційні запити на вступ до ЄС подали: Угорщина – 31 березня 1994р., Польща – 8 квітня 1994р., Чеська Республіка – 17 січня 1995р. Румунія - 22 червня 1995р., Словаччина – 27 червня 1995р., Болгарія - 14 грудня 1995р., Словенія – 16 червня 1996р.

Розпочався етап безпосередньої підготовки країн ЦСЄ до вступу у ЄС. На засіданні Європейської Ради в Гессені 9-10 грудня 1994р. було затверджено стратегію асоційованих країн на період підготовки їх до вступу до ЄС. У червні 1995р. на саміті ЄС у Каннах було затверджено так звану “Білу книгу” під назвою “Підготовка асоційованих країн Центральної і Східної Європи до інтеграції у внутрішній ринок Союзу”, яка містила перелік усіх необхідних для інтеграції у єдиний ринок ЄС законодавчих актів, а також рекомендації щодо порядку їх прийняття. Реалізація основних положень “Білої книги” визначила процес адаптації національних правових систем більшості країн ЦСЄ до законодавства Співтовариства(1).

У квітні 1996р. Європейська Комісія розробила і затвердила близько 1000 однакових за змістом питань, відповіді на які країн – кандидатів на членство повинні були дати уявлення про зміни, що відбулися у них в постсоціалістичний період. Одержані заповнені відповіді визначали першочерговість на повноправну участь у ЄС.

У червні 1997р. Комісія ЄС прийняла “Порядок денний 2000 року”. У цьому документі визначені шість країн “першого ешелону”, з якими ЄС планував розпочати переговори вже весною 1998р.: Польща, Угорщина, Чехія, Словенія, Кіпр і Естонія.

На основі аналізу розісланих Європейською Комісією анкет, які включали більше 150 сторінок тексту і близько 1000 питань, рішення про розділення раніше асоційованих у ЄС країн на держави-лідери і держави другого ешелону Рада голів держав і урядів членів ЄС у Люксембурзі (грудень 1997р.) визначила групу держав “першої хвилі” вступників у ЄС у тому числі - 5 країн ЦСЄ: Угорщину, Чеську Республіку, Словенію, Польщу і Естонію. Перспективи вступу у ЄС інших країн повинні були залежати від конкретних успіхів їх реформування, а також того, наскільки успішним виявиться процес інтеграції в ЄС першої групи держав [2, с. 53]. Для країн “першої хвилі” – Чехії, Естонії, Угорщини, Польщі і Словенії - у якості терміну вступу у ЄС був запропонований 2003р. [2, с.53].

Переговори, що розпочались 30 березня 1998р. зустріччю міністрів закордонних справ країн – членів ЄС з колегами із країн-кандидатів, визначили як перспективні напрями економічних реформ країн - вступників, так і принципи їх економічних відносин з країнами Євросоюзу. У ході переговорів, які були розпочаті восени 1998р. з першою шісткою кандидатів (Польщею, Угорщиною, Чехією, Словенією, Естонією і Кіпром) було досягнуто домовленості про узгодження діючого в них законодавства із законодавчою базою Співтовариства, а згодом і про умови вступу країн ЦСЄ у ЄС і підготовку відповідного двостороннього договору.

Євросоюз на переговорах люб'язно йшов на поступки країнам - вступникам, надаючи так звані “дерогації” – тимчасові послаблення або відстрочки по імплементації узгоджених норм законодавства. Відстрочення стосувались перш за все, правил набуття іноземцями землі на території нових членів ЄС, порядку набуття нерухомості. У залежності від країни були визначені різні строки перехідного періоду. Так, Угорщина отримала 7-літнє, а Польща 12- літнє відстрочення у питаннях переходу до продажу землі іноземцям на тих же умовах , що і національним інвесторам [2 с.56].

Саміт ЄС у м. Лаекені (Бельгія) у грудні 2001р. на основі доповідей країн-кандидатів, склав список 10 країн, які могли бути прийняті до ЄС у 2004р., серед них – Угорщина, Польща, Словацька Республіка, Чеська Республіка, Словенія.

Саміт Європейської Ради 12-13 грудня 2002р. прийняв рішення про вступ до ЄС в травні 2004р. всіх 10 претендентів. Цим формально завершується переговорний процес між країнами - кандидатами та Євросоюзом щодо повноправного членства в Союзі. Але продовжується процес інституційних змін, адаптація їх законодавства до норм ЄС. Так, у зв'язку з вступом до ЄС було змінено Конституцію Угорщини.

У лютому 2003р. Європейська Комісія прийняла остаточне рішення про готовність країн-претендентів до вступу до ЄС. На саміті ЄС 16 квітня 2003р. в Афінах глави урядів країн- претендентів підписали документи про вступ до ЄС. І тільки після того як всі 15 країн-членів ЄС ратифікували розширення ЄС, з 1 травня 2004р. повноправними членами Євросоюзу стали Угорщина, Польща, Чехія, Словаччина, Словенія (разом з ними прибалтійські країни - Латвія, Литва, Естонія, а також Мальта і Кіпр). З 1 січня 2007р. до Європейського Союзу приєдналися Болгарія і Румунія. Літом 2011р. були завершені переговори ЄС з Хорватією. На Європейській Раді у Брюсселі 23-24 червня 2011р. було офіційно оголошено про те, що Хорватія з 1 липня 2013р. увійде до ЄС.

Напередодні вступу країни-претенденти провели загальнонаціональні референдуми, більшість учасників яких висловилися за вступ до Євросоюзу. Соціологічні опитування середини 90 –х рр. свідчили про стійкий високий рівень підтримки вступу до ЄС. Так, у Польщі у 1996р. за вступ країни до ЄС висловилось 80% населення. Серед угорських громадян рівень підтримки складав від 60% до 70%. У країнах-кандидатах другого ешелону – Болгарії і Румунії за вступ до Євросоюзу висловлювалось від 70% до 80% населення[2.- с.16-17].

Прийняття більшості країн Центральної і Південно-Східної Європи до Європейського союзу, який відповідно до Маастріхтського договору, що набрав чинності у листопаді 1993р., поступово трансформується у валютний, економічний і політичний Європейський союз з єдиною зовнішньою політикою, громадянством та валютою – євро - докорінно змінило геополітичну ситуацію не тільки у Європі. Подолання розділення Європи на дві протилежні суспільно – економічні системи – соціалістичну і капіталістичну, яке виникло внаслідок визволення і окупації Східної Європи Червоною армією на завершальному етапі Другої світової війни, означало повернення Східноєвропейських країн, які більше 40 років знаходились у сфері впливу Радянського Союзу, в “об'єднану Європу”. І це суттєво вплинуло на геополітичну

структуру сучасного світу. У результаті вступу країн ЦСЄ населення ЄС збільшилось приблизно на 100 млн. мешканців і склало майже 470 млн. осіб.

Змінився міжнародний статус Східної Європи, зросла її роль у міжнародних відносинах. Східноєвропейські країни як елемент нової геополітичної системи, стали суттєво впливати на політику НАТО і ЄС, а також ОБСЄ, наприклад, стосовно України. На думку як іноземних, так і російських експертів політику країн Центральної і Східної Європи можна характеризувати як особливий “східноєвропейський фактор” [8, с. 96]. “Східноєвропейський фактор”, на нашу думку, відіграє важливу роль у приборканні експансіоністським устремлінням Кремля, зокрема, і щодо України. Східна Європа, яка отримала політичну стабільність, демократизацію суспільства, економічні, культурні, моральні надбання країн “старої Європи” в наслідок інтеграції до ЄС, вносить вагомий внесок у забезпечення миру у Європі і світі.

Вступ до ЄС став потужним стимулом до економічного росту країн ЦСЄ. За даними статистики темпи росту виросли в середньому в два рази. Майже в усіх нових членах ЄС спостерігалось піднесення промисловості. З 2001 до 2008р. річний обсяг випуску промислової продукції збільшився у них у 1,3-1,8 рази при рості у “старожилах” ЄС всього на 6%. У Болгарії, Словаччині і, особливо, у Чехії промислове виробництво росло швидше економіки загалом. [10, с.101]. Змінювалась і структура промислового виробництва, швидко росла продуктивність праці. У нових країнах ЄС, особливо у Болгарії і Румунії, бурхливо ріс внутрішній попит, який підтримувався активним кредитуванням приватного сектора [7, с.11].

Східноєвропейські країни, що успішно розвивались на початку нового століття, стали конкурентами для країн – засновниць Євросоюзу. Вони, за оцінкою президента Римського інституту політичних, економічних і соціальних досліджень Д.М. Фара як і Китай, Індія стали причиною “сповільнення економічного розвитку Італії” [11,с.64].

Країни ЦСЄ як і західні держави, природно, не уникли потрясінь під час світової фінансової кризи 2008р. – були охоплені глибокою економічною рецесією. Криза проявилась у виробничій, зовнішньоторговій, бюджетно-фінансовій, соціальній областях, характеризувалась різким спадом майже всіх показників економічного розвитку [17]. За визначенням дослідників Інституту економіки РАН “Світова фінансово – економічна криза виявила в економіці країн регіону серйозні структурні недоліки і завдала по більшості із них більш нищівного удару, ніж по багатьом інших країнах, у тому числі з ринком що розвивається” [16, с. 9]. У міру подолання світової економічної кризи (вже в другій половині 2009р. динаміка кризи світової економіки пішла на спад, а в 2010р. і на початку 2011р. світова економіка і торгівля поступово відновлювались) стали виходити із кризи і економіки країн Центральної і Східної Європи. Після економічного спаду 2009р., відновлення тут йшло повільно і регіон демонстрував найбільш слабкий економічний ріст серед регіонів з ринком що розвивається [7, с.18]. В силу ряду дуже важливих причин, насамперед глибокої торгової і фінансової залежності від розвинених країн і значних мікроекономічних дисбалансів, допущених в роки економічного піднесення, країни ЦСЄ надзвичайно уразливі для потрясінь на глобальних ринках [14; 15].

Країни Східної Європи, які стали членами Євросоюзу, опинились у досить складних умовах і в зв’язку з тривалою системною кризою ЄС. Так вважають російські дослідники [6, с.9]. До того ж схиляються і аналітики у самій Східній Європі. Наприклад, чеські і словацькі учені твердять: “Європейський союз переживає кризу. Багато що свідчить про те, що сучасне покоління європейських політиків вичерпало свої новаторські здібності”[5, с.12].

Звичайно, доля країн Східної Європи, об’єднаних спільними цілями і правовими нормами діяльності Євросоюзу, в рамках ЄС цілком залежить від долі самого

Євросоюзу, перспектив його розвитку. Гостро стоїть проблема боргових зобов'язань країн ЦСЄ. Протиріччя в середині Союзу час від часу проявляються у багатьох питаннях внутрішньої і зовнішньої політики (у другій половині 2015-го – на початку 2016-го рр. у питанні вимушеної еміграції і прийняття біженців з Близького Сходу та Африки).

У середині травня 2013р. прем'єр-міністр Великої Британії Д. Кемерон заявив про можливий референдум у питанні про вихід із Євросоюзу. 23 червня 2016р. референдум відбувся. Майже 52% (51, 9%) британців, що взяли у ньому участь, висловились за вихід країни із Євросоюзу, 48, 1% висловились за те, щоб вона залишилась у ЄС. Результати плебісциту, на нашу думку, не є достатньою підставою для песимістичних прогнозів щодо майбутнього “об'єднаної Європи”. Хоч для тих, хто пророкує неминучість розвалу ЄС, насамперед у Російській Федерації, брекзит (скорочення від Britain Exit – “Британія виходить”; назва кампанії прихильників виходу Великої Британії з ЄС) став , на перший погляд, ніби то й підтвердженням справедливості їх прогнозів. Праві політичні сили ряду країн “старої Європи” у тому числі засновників ЄС, наприклад Франції (очолюваний Марін Ле Пен Національний фронт), Італії (“Рух п'яти зірок”), а також Нідерландів, Фінляндії (партія “істинні фіни”) вимагають проведення аналогічних референдумів. Водночас виступають проти диктату Брюсселя, “за Європу без Брюсселя”. Голоси незгоди з політикою Євросоюзу лунають і серед “младоевропейців”. Угорський прем'єр-міністр Віктор Орбан висловлюється проти санкцій, запроваджених Євросоюзом щодо Росії у зв'язку з її неспровокованою агресією проти України, усебічною підтримкою сепаратистських так званих ДНР і ЛНР і їх бандитських утворень. За проведення референдуму, аналогічного англійському, висловився президент Чехії Мілош Земан .

Чи виправдала інтеграція Східної Європи у ЄС сподівання, які плекала значна частина населення колишніх європейських соціалістичних держав у зв'язку з бажанням “увійти у Європу”? Відповідь на це питання вимагає окремого дослідження. Очевидно, що вона стала підтвердженням справедливості мети, поставленої батьками-засновниками і наступною стратегією Європейського Союзу, яка передбачала “утікання на захід” країн ЦСЄ. Правда, вона стала можливою не тільки в результаті цієї стратегії, а тісного переплетіння багатьох внутрішніх і міжнародних факторів 40-річного існування “соціалістичної співдружності”, кризи “реального соціалізму”, фатальних помилок, і прорахунків радянських і східноєвропейських керівників, і результатів “холодної війни”, і політики “мирного утягнення/ залучення” Східної Європи, її приєднання до НАТО і Євросоюзу, яку старанно розробив і терпеливо проводив Захід [7, с.17-18].

Підводячи загальний підсумок, слід підкреслити, що інтеграція країн Східної Європи до ЄС, стала важливою віхою на шляху подолання цивілізаційного надлом, який стався через неспроможність Заходу зупинити Сталіна і його комуністичних сатрапів у країнах ЦСЄ в ході Другої світової війни і після її закінчення у їх прощтовхуванні ідеї соціалізму в усьому світі, свідченням остаточного краху більшовизму і марксизму-ленінізму у планетарному масштабі.

1. Глинкіна С. Накануне вступления в Евросоюз / С. Глинкіна <http://www.ieras.ru/journal3.2001/6.htm> .
2. Глинкіна С. П. Центральнo-Восточная Европа на пути в Евросоюз / С.П. Глинкіна // Новая и новейшая история (НИИ).-2007.- № 3.- С. 46-65.
3. Горбачев М.С. Жизнь и реформы , кн.2 / М.С. Горбачев.- М.,1995.
4. Дорохин В.Д. В Венгрии перемены выглядят достаточно гладкими / В. Д. Дорохин, А. В. Поляков // Международная жизнь.-1998. -№5. –С.43-52. .

-
5. Конечна К. Чехия, Россия и Европейский союз. Экономическое и гуманитарное сотрудничество России и Чехии: новые перспективы / К. Конечна, Й. Машталка, О. Крейчи.- М., 2007.- 345с.
 6. Мир вокруг России // Мир перемен.- 2007.-№ 3.
 7. Орлик И.И. Восточная Европа и Евросоюз / И. И. Орлик // ННИ. -2013.- № 5. - С.3- 19.
 8. Сергеев Д.В. Восточноевропейский фактор / Д.В. Сергеев // Мировая экономика и международные отношения. -2006. -№ 10.-С. 96-100.
 9. 100 вопросов и ответов о Венгрии: Справочник / Сост. В.Д. Дорохин; под общ. ред. В.Л. Мусатова, И.Хусара.-М.: Политиздат, 1990.- 252с.
 10. Страны Центральной и Восточной Европы – новые члены Европейского Союза. Проблемы адаптации.- М.:Наука, 2010.- 495с.
 11. Фара Д.М. Страна, ищущая свой путь / Д.М. Фарда // Современная Европа.- 2004.-№2.- С.57 - 68.
 12. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века // ННИ.-2003.-№1.-С.3-17.
 13. Центрально – Восточная Европа во второй половине XX века.В 3 –х т. Т.1: Становление “реального социализма”. 1945-1965.-М.: Наука, 2000.-488с.
 14. Центральная и Юго – Восточная Европа – 2007: трансформация и развитие. -М., 2009.
 15. Центральная и Юго - Восточная Европа - 2008: испытание мировым кризисом. - _ М.: ИЭ РАН, 2009.-402с.
 16. Центральная и Восточная Европа перед лицом современных экономических вызовов и угроз.- М.: ИЭ РАН, 2012.-379с.
 17. Центральная и Восточная Европа: уроки мирового кризиса. - СПб.: Алетейя, 2011. - 344с.
 18. 18.The United States and Eastern Europe. New York, 1967.

Speech on the problem of EU enlargement to the East. Descriptions in this material allows us to refine our understanding of the process of integration of CEE countries to the EU. It highlights the historical background, the main stages and results of integration of Eastern Europe into the European Union.

Keywords: *European Union, integration, stage*

Статья посвящена проблеме расширения Европейского Союза на Восток. Приведенный в нем материал позволяет уточнить наши представления о процессе интеграции стран ЦВЕ в ЕС. В нем освещаются исторические предпосылки, основные этапы и результаты процесса интеграции стран Восточной Европы в Европейский Союз.

Ключевые слова: *Европейский Союз, интеграция, этапы*